

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Гаруст Юрій Віталійович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри військового права та правоохоронної діяльності
Національний університет оборони України
Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5450-4368>

Попов Іван Євгенович,

слухач Національного університету оборони України
Київ, Україна

У даній науковій статті досліджується явище соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за перешкодження законній діяльності Збройних Сил України як індикатор реального зв'язку кримінального законодавства з актуальними потребами суспільства. Автор обґрунтовує, що кримінальне право не може існувати поза соціальним контекстом і є реакцією держави на загрози, які підривають безпеку, стабільність та правопорядок. Зокрема, йдеться про криміналізацію діянь, що блокують або ускладнюють виконання функцій Збройних Сил України – інституції, яка забезпечує оборону, суверенітет та цілісність держави в умовах збройної агресії.

Разом з тим, безпосередньо в межах дослідження проаналізовано чинники, що впливають на процес криміналізації: передумови (історичні, політичні, інформаційні, безпекові) та принципи (необхідність, пропорційність, визначеність). Обґрунтовано, що внесення до Кримінального кодексу України статті 114-1 було не політичним чи декларативним жестом, а відповіддю на об'єктивну суспільну потребу в правовому захисті національної безпеки.

У рамках наукової статті особливу увагу приділено ролі інформаційної безпеки, де перешкодження діяльності армії може набувати форм дезінформації, саботажу, маніпуляції громадською думкою або порушення військової логістики. Визначено, що вищезазначені дії мають підривний характер і тому потребують кримінально-правової оцінки. Норма про відповідальність за подібне посягання виконує не лише репресивну, а й превентивну та виховну функцію, підкреслюючи здатність держави до самозахисту.

У підсумку встановлено, що норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за перешкодження законній діяльності ЗСУ, є юридичним інструментом, що має глибоку соціальну обумовленість. Її наявність у Кримінальному кодексі відповідає як суспільним очікуванням, так і базовим принципам кримінальної політики. Таким чином, можемо констатувати, що такий підхід дозволяє зміцнити правовий фундамент обороноздатності держави, утвердити верховенство права в умовах війни та забезпечити легітимність правових механізмів захисту національних інтересів.

Ключові слова: соціальна обумовленість, кримінальна відповідальність, перешкодження, Збройні Сили України, національна безпека, криміналізація, правова охорона.

Рекомендоване посилання:

Гаруст Ю. В., Попов І. Є. Соціальна обумовленість відповідальності за перешкодження законній діяльності Збройних Сил України. *International Bulletin on Public Administration and Legal Affairs*. 2025. № 4 (6). С. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.32844/ibpala-2025-4.05>

SOCIAL CONDITIONALITY OF RESPONSIBILITY FOR OBSTRUCTING THE LAWFUL ACTIVITIES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Harust Yurii Vitaliiovich,

Doctor of Law, Professor, Colonel of Justice,
Deputy Head of the Department of Military Law
and Law Enforcement Activities
National Defense University of Ukraine
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5450-4368>

Popov Ivan Yevhenovych,

student of the National Defense University of Ukraine
Kyiv, Ukraine

This scientific article examines the phenomenon of social conditioning of criminal liability for obstructing the lawful activities of the Armed Forces of Ukraine as an indicator of the real connection of criminal legislation with the current needs of society. The author argues that criminal law cannot exist outside the social context and is a state response to threats that undermine security, stability and law and order. In particular, it concerns the criminalization of acts that block or complicate the performance of the functions of the Armed Forces of Ukraine – an institution that ensures defense, sovereignty and integrity of the state in conditions of armed aggression. At the same time, the factors influencing the process of criminalization are analyzed directly within the framework of the study: prerequisites (historical, political, informational, security) and principles (necessity, proportionality, certainty). It is substantiated that the introduction of Article 114-1 into the Criminal Code of Ukraine was not a political or declarative gesture, but a response to an objective social need for legal protection of national security.

Within the framework of the scientific article, special attention is paid to the role of information security, where obstruction of the activities of the army can take the form of disinformation, sabotage, manipulation of public opinion or disruption of military logistics. It is determined that the above-mentioned actions are subversive in nature and therefore require criminal legal assessment. The norm on liability for such an encroachment performs not only a repressive, but also a preventive and educational function, emphasizing the state's ability to self-defense.

As a result, it is established that the norm providing for criminal liability for obstruction of the lawful activities of the Armed Forces of Ukraine is a legal instrument that has a deep social conditionality. Its presence in the Criminal Code corresponds to both public expectations and the basic principles of criminal policy. Thus, we can state that this approach allows us to strengthen the legal foundation of the state's defense capability, establish the rule of law in wartime, and ensure the legitimacy of legal mechanisms for protecting national interests.

Key words: social conditioning, criminal liability, obstruction, Armed Forces of Ukraine, national security, criminalization, legal protection.

Актуальність теми

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання забезпечення безперешкодної діяльності Збройних Сил України (далі – ЗСУ) набуває надзвичайної ваги. Будь-які спроби втручання у виконання функцій оборони і захисту держави становлять безпосередню загрозу життю військовослужбовців, територіальній цілісності України та загальному стану національної безпеки. Саме тому, вважаємо, що в контексті воєнного стану, ефективність і безперервність виконання бойових завдань вимагають від суспільства максимальної солідарності та нетерпимості до проявів саботажу чи протидії. Перешкодження діяльності ЗСУ

розглядається не лише як підрив бойового потенціалу, а й як форма допомоги агресору. У таких умовах на законодавчому рівні виникає необхідність у чітко врегульованій кримінальній відповідальності за такі діяння. Недопущення дискредитації, дезорганізації або блокування військових структур прямо впливає на здатність держави давати відсіч зовнішній агресії. Забезпечення правового захисту діяльності армії є елементом моральної і політичної стійкості суспільства. Законодавчі механізми повинні не лише карати за протиправну поведінку, а й виконувати превентивну функцію. Відповідальність за перешкодження ЗСУ покликана гарантувати надійність захисної системи держави та її здатність вистояти

в умовах війни. Тому, закономірно, що законодавець в 2014 році доповнив Кримінальний кодекс України (далі – КК України) статтею 114-1 «Перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань».

Стан дослідження

Соціальна обумовленість відповідальності за перешкодження законній діяльності ЗСУ на сьогодні ще не була предметом активних наукових досліджень. Основні дослідження відбувалися стосовно питань криміналізації перешкодження законній діяльності ЗСУ, елементів складу кримінального правопорушення «Перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань» тощо. Разом з тим, окремі аспекти соціальної обумовленості відповідальності за перешкодження законній діяльності ЗСУ досліджували Д. О. Олейніков, О. О. Пащенко, Є. В. Пилипенко, П. Л. Фріс та інші науковці. Проте з огляду на воєнний стан та важливість кримінальної відповідальності за перешкодження законній діяльності ЗСУ наукові дослідження в цьому напрямі продовжують активно розвиватися.

Мета статті

Метою статті є дослідження соціальної обумовленості відповідальності за перешкодження законній діяльності Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу

Кримінальне законодавство, як і окремі його правові інститути, не є випадковим чи спонтанним явищем, що виникає поза реаліями життя. Воно формується під впливом об'єктивних соціальних процесів, відображаючи потреби, суперечності та виклики, що існують у суспільстві на певному етапі його розвитку. Кожна норма кримінального права є відповіддю держави на ту чи іншу суспільно небезпечну поведінку, що потребує запровадження кримінально-правової заборони. Саме тому вбачається, що центральним питанням для науки кримінального права має бути з'ясування причин і підстав появи конкретного кримінального закону, зокрема, чому саме певне діяння держава визнає злочинним, а не залишає поза межами кримінального впливу. Така постановка питання передбачає глибокий міждисциплінарний аналіз, що включає врахування історичних, політичних, економічних, морально-етичних та соціально-психологічних чинників.

Варто зазначити, що одним із базових концептів, який дозволяє оцінити обґрунтованість та доцільність існування певної кримінально-правової норми, виступає поняття соціальної обумовленості. Йдеться про необхідність того, щоби кримінальний закон відповідав реальним суспільним потребам, відображав існуючі ризики, враховував характер і динаміку злочинності, а також забезпечував належний баланс між охороною прав людини і захистом публічних інтересів. У цьому контексті соціальна обумовленість є складним феноменом, який можна тлумачити як сукупність обставин, об'єктивно притаманних

соціальному середовищу, що обумовлюють необхідність існування конкретної кримінально-правової норми. Це поняття має стати критерієм, за допомогою якого можливо визначити не лише легітимність кримінального закону, а й ступінь його ефективності, гуманності, превентивного потенціалу та відповідності правовій системі загалом (Пащенко, 2018).

8 квітня 2014 року КК України було доповнено ст. 114-1 «Перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань» (Кримінальний кодекс України, 2001). Доповнення КК України даною статтею було реакцією на зовнішні загрози суверенітету України з огляду на початок бойових дій на сході України.

Отже, як ми бачимо, поява цієї статті стала результатом агресії на сході держави. Але при цьому, питання соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за перешкодження законній діяльності Збройних Сил України набуває особливого значення в умовах повномасштабної війни, яка триває на території нашої держави.

Варто зазначити, що в сучасному правовому дискурсі соціальна обумовленість розглядається як глибинний принцип побудови кримінального законодавства, що передбачає наявність об'єктивної суспільної потреби у криміналізації того чи іншого діяння. Відповідно, норма, яка передбачає відповідальність за перешкодження діяльності армії, не є штучною чи декларативною конструкцією. Вона є прямим наслідком соціальних реалій, які сформувалися у зв'язку з воєнною агресією та необхідністю всебічного захисту національної обороноздатності (Пащенко, 2018).

Згідно з частиною першою статті 1 Закону України «Про Збройні Сили України», Збройні Сили України становлять собою особливий різновид державного військового формування, на яке покладено найвідповідальнішу місію – забезпечення оборони держави, а також гарантування її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності (Про Збройні Сили України, 1991).

Слід зазначити, що ЗСУ виконують надважливу конституційну функцію, яка полягає у забезпеченні оборони держави, її незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та стримуванні воєнної загрози з боку ворога. У зв'язку з цим будь-яке посягання на безперешкодне виконання Збройними Силами поставлених перед ними завдань є не просто протиправним, але й глибоко антисоціальним актом, що підриває основи державного устрою та національної безпеки. Соціальна обумовленість криміналізації перешкодження їхній законній діяльності зумовлена нагальною потребою у захисті таких базових цінностей як життя військовослужбовців, державна цілісність, функціонування оборонного апарату, стабільність політичної влади та моральна єдність нації (Пилипенко, 2016).

Крім того, соціальна обумовленість цієї кримінально-правової норми проявляється у її тісному зв'язку з суспільними очікуваннями. Українське суспільство перебуває у стані підвищеної мобілізації, концентрації на ідеї самозбереження та опору зовнішньому агресору. Будь-які дії, які гальмують, блокують або дезорганізують діяльність ЗСУ, сприймаються як зрада, співпраця з ворогом або свідоме підірвання обороноздатності держави. Саме тому суспільна думка потребує не лише морального осуду подібної поведінки, а й чіткого, рішучого правового реагування. Норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за перешкодження законній діяльності військових формувань, несе в собі превентивне, виховне і стабілізуюче навантаження, оскільки засвідчує, що держава володіє правовими механізмами самозахисту та здатна забезпечити внутрішню консолідацію в умовах воєнного протистояння (Фріс, 2017).

Особливу увагу слід звернути на те, що соціальна обумовленість вказаного злочину проявляється також у сфері інформаційної безпеки, яка на сучасному етапі стала ключовим елементом гібридної війни. Поширення фейкових повідомлень про ЗСУ, дискредитація їх командування, маніпулювання громадською думкою, блокування логістики чи вплив на рішення військово-цивільного управління – все це є сучасними формами перешкодження, що мають серйозні наслідки як на полі бою, так і в тилу. Кримінальне право повинно оперативно реагувати на ці виклики, надаючи необхідну юридичну конструкцію для притягнення до відповідальності осіб, які свідомо або через недбалість ускладнюють виконання військових обов'язків.

У процесі криміналізації такого суспільно небезпечного діяння як перешкодження законній діяльності ЗСУ доцільно враховувати поділ чинників на дві умовні групи, що відображають як передумови, так і принципи цього процесу. Цей поділ дає змогу краще зрозуміти логіку кримінально-правового реагування на загрози, які постають перед державою, особливо в умовах воєнного часу.

Так, відмічаємо, що перша група чинників, а саме передумови криміналізації, є тісно пов'язаною з об'єктивними соціальними, політичними, історичними й безпековими умовами, які зумовлюють необхідність криміналізації конкретного діяння. У випадку перешкодження законній діяльності ЗСУ до таких передумов слід віднести повномасштабну агресію російської федерації, активізацію гібридної війни, зростання випадків саботажу, колабораціонізму, деморалізації війська через інформаційні атаки, втручання у процес управління підрозділами, а також організацію протестної активності, що блокує або ускладнює бойові чи логістичні операції. Усі ці обставини утворюють суспільну потребу в посиленому захисті функціонування оборонного сектору, особливо в частині недопущення

навмисного створення перешкод для військово-службовців, які здійснюють свій обов'язок.

В свою чергу, до другої групи чинників, тобто принципів криміналізації, належать нормативні орієнтири, яких має дотримуватись законодавець у процесі кримінально-правової оцінки діяння. Такими принципами є, зокрема, принцип необхідності, що передбачає криміналізацію лише тих діянь, які є реально небезпечними для найважливіших правовідносин; принцип пропорційності, що вимагає встановлення адекватної відповідальності відповідно до характеру посягання; принцип визначеності, що потребує чіткого формулювання складу кримінального правопорушення без двозначності (Пилипенко, 2018).

У випадку із перешкодженням діяльності ЗСУ, усі вказані принципи дотримано: існування складу кримінального правопорушення з формальними ознаками дозволяє забезпечити оперативне реагування на загрозу, норма охоплює умисні діяння, що створюють небезпеку для захисту державного суверенітету, а встановлена санкція не виходить за межі допустимої караності.

Як ми бачимо, криміналізація перешкодження законній діяльності Збройних Сил України спирається як на об'єктивні суспільно-історичні передумови, викликані воєнним станом, так і на фундаментальні принципи кримінального права, що дозволяють забезпечити легітимність і ефективність захисту ключових інститутів держави. Такий підхід гарантує, що кримінальне законодавство не є довільною реакцією, а логічним наслідком реальної потреби у збереженні державності, правопорядку та конституційної стабільності.

Таким чином, відповідальність за перешкодження законній діяльності ЗСУ є правовим інструментом, що має глибоку соціальну обґрунтованість. Вона впливає з об'єктивної необхідності захистити структуру, яка гарантує існування самої державності. Ця відповідальність є не просто проявом репресивної функції права, а й засобом формування соціальної свідомості, зміцнення громадської довіри до армії та утвердження ідеї недоторканності національного суверенітету. Отже, в цьому аспекті, нормативне закріплення відповідальності за подібне посягання є не лише правомірним, а й історично неминучим явищем у процесі розвитку української держави в умовах зовнішньої загрози і є соціально необхідним не тільки для держави, але й для суспільства.

Висновки

Отже, узагальнення вищевикладеного дозволяє зробити висновок, що відповідальність за перешкодження законній діяльності Збройних Сил України є логічним наслідком глибоко вкоріненої соціальної потреби захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та загальнонаціональної безпеки в умовах збройної агресії. Її запровадження є обумовленим не лише специфікою сучасної воєнно-політичної ситуації,

але й об'єктивними процесами трансформації українського правопорядку, спрямованими на забезпечення стабільності та непорушності функціонування оборонного сектора. Така кримінально-правова реакція покликана не просто покарати порушників, а й виконувати важливу превентивну, стримувальну та стабілізаційну функцію. Урахування соціальної обумовленості цього інституту гарантує, що законодавча ініціатива ґрунтується на реальних викликах і суспільних очікуваннях, а не на формальних деклараціях. Саме у зв'язку з цим криміналізація діянь, що спрямовані на блокування, гальмування або підрив ефективності ЗСУ, постає як необхідна і виправдана реакція правової держави на загрози її існуванню. Соціальна обумовленість у даному випадку виступає не лише як концептуальна рамка для законодавця, а й як критерій легітимності самого покарання. Тільки за таких умов можливо забезпечити правову силу, авторитет і дієвість норми, що стоїть на сторожі інтересів держави й суспільства в один із найтрагічніших періодів її історії. Тому соціальна обумовленість відповідальності за перешкодження законній діяльності ЗСУ є надзвичайно важливою як для суспільства, так і для держави.

Список використаних джерел

- Закон України «Про Збройні Сили України» № 1934-XII (1991). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
- Кримінальний кодекс України № 2341-III (2001). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Пашенко, О. О. (2015). Значення моралі для з'ясування соціальної обумовленості кримінально-правових норм. *Питання боротьби зі злочинністю*, 29, 177–188.
- Пашенко, О. О. (2018). Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність. Юрайт.
- Пилипенко, Є. В. (2016). Щодо обґрунтованості криміналізації перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 1, 267–277.
- Пилипенко, Є. В. (2018). *Перешкодження діяльності у кримінальному праві України* [Дис. канд. юрид. наук. Львівський державний університет внутрішніх справ].
- Фріс, П. Л. (2017). Кримінальне право України. Загальна частина. Фенікс.